

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת משפטים תשע"ד שנה ג' גליון 124
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: מעלותיו והנהגותיו של רב הונא

לבעליו לבנותו בעצמו, שהיה עני, היה רב הונא עצמו בונה את הכותל מכספו.

כמו כן, כל תרופה שלא היתה מצויה לרבים היה ממלא כד ממנה ותולה אותה בפתח ביתו, ואומר: "כל הרוצה יבוא ויקח". כמו כן כשהיה אוכל היה פותח את שער ביתו ואומר: "כל מי שצריך יבוא ויאכל".

כמו כן מצינו במגילה (כו ר"ב) שמעיד רב הונא שעניי עירו ועניי עיר הסמוכה לו, סומכין עליו. יעו"ש. והיינו שהיה מפרנסם.

ומובא בשם הגאון רבי חיים ברים זצ"ל ששאל את החזון איש זצ"ל, מבקשים ממנו כל מיני שליחויות, ומפריעים לו בלימודו, האם בכל זאת הוא מחוייב בכך. והשיב לו החזון איש: לקנות תורה, לזכות לתורה, צריך זכות השכל, בלא זכות השכל אי אפשר לזכות לתורה וזכות השכל אפשר לזכות על ידי עשיית חסד. עכ"ד.

נמצא כי רב הונא שהיה מרבה לגמול חסד עם הסובבים אותו, זכה לזכות השכל שהביאה לו את ההצלחה בלימוד התורה עד שנעשה ראש תלמידי רב.

והנה כשם שרב הונא מלמד אותנו את הדרך בה יצעד התלמיד כדי לצמוח ולגדול בתורה, הרי שגם מלמדנו כיצד ינהג הרב בהתנהגותו עם תלמידיו כדי שיצאו תלמידי חכמים. שכן רב חסדא היה תלמידו של רב הונא (כך כתבו התוס' בברכות כד: בד"ה פסק, וכן משמע בעירובין סג. ובב"מ לג.) והיה רגיל לשבח את דברי רב חסדא כמובא בגיטין (ז): חסדא שמך וחסדאין מילך, ובשבת (פב.) קאמר לבנו רבה, מאי טעמא לא שכחת גבי רב חסדא דמחדדן שמעתתיה. כי זה דרכו של רב אם רוצה שתלמידו יצמח ויגדל, זהו רק בדרך של שבח ועידוד.

ב.

איתא במגילה (כז:): שרב הונא הופיע בפני רב עם גומי שקושר את בגדיו במקום אבנט, לשאלת רב על כך השיב רב הונא, שחסר היה לו כסף לקנות יין לקידוש לכן משכן את החגורה שלו. בירכו רב: "יהא רעוא דתיטום בשיראי". כי איכלל רבה בריה, רב הונא איניש גוצא הוה, גנא אפוריא אתיין בנתיה וכלתיה שלחן ושדיין מנייהו עליה, עד דאיטום בשיראי. שמע רב ואיקפד אמר מאי טעמא לא אמרת לי כי ברכתך וכן למר.

נמצא ממעשה זה, כי כל עשירותו של רב הונא באה לו בזכות מסירותו לקיום מצות קידוש היום, וצריך להבין מדוע?

מצינו כי היו שלשה אמוראים שהיו מכונים בשם רב הונא סתם (כך מבואר בדברי התוס' בחולין יג. על פי ביאור המהר"ם וד"ק). הראשון הוא רב הונא ריש גלותא כמובא בירושלמי (כלאים פ"ט ה"ג): שרבי היה מוכן לוותר על נשיאותו לטובת ראש הגלות, רב הונא, אם זה יואיל לעלות לארץ ישראל. והסביר את עדיפותו של רב הונא עליו: "הוא (רב הונא) מיהודה ואני (רבי) מבנימין, הוא מן דכריא (זכרים) ואני מן נוקבתא (נקבות)". השני המשתייך לדור השני של האמוראים בבבל שהיה תלמידם של רב ושמואל, ואחרון שהיה תלמידו של רבי ירמיה.

אולם אנו נעסוק בעניינו של רב הונא השני תלמידו של רב וראש ישיבת סורא. על גדלותו אנו מוצאים, שאפילו רבי אלעזר בן פדת שנקרא "מרא דארעא דישראל", היה אומר על הלכה שנאמרה בשם רב הונא (ב"ב קה:): דבר זה נפתח בגדולים (רב הונא) ונסתיים בקטנים (הוא בעצמו). כמו כן על אף שלא היה כהן, קראוהו לתורה ראשון ככהן, ועל שאלת הגמרא (גיטין נט: מגילה כב.), איך היו מותרים לעשות זאת? באה התשובה: שאני רב הונא, שאפילו רב אמי ורב אסי, הכהנים החשובים של ארץ ישראל כפופים לו. כמנ כן היה חכם גדול, עד שאמר רבא במסכת מועד קטן (כה:): "הני תלת מילי בעאי קמי שמיא, תרתי יהבו לי, חדא לא יהבו לי. תוכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא - יהבו לי, ענותנותיה דרבה בר רב הונא - לא יהבו לי".

א.

רב הונא זכה ללמוד בבית מדרשו של רב, כך הגמרא בביצה (מ.) אומרת, "והא רב הונא תלמידו דרב הוה". וכתבו התוס' במנחות (לו. ד"ה אמר): שהיה גדול בחכמה ובמנין מכל תלמידי רב. כיעו"ש. כמו כן היכן שנאמר "אמרי בי רב" או "סבי דבי רב", הכוונה היא לרב הונא (תוס' סנהדרין יז: בד"ה אלא, וזוהי דעת ר"ת, אבל דעת הרשב"ם שסבי דבי רב, הוא רב המנונא. כמו שהביאו שם התוס' בקיצור. ודבריו הובאו באריכות בבבא קמא עה. בתוד"ה אמר ליה).

ויש לומר מצינו אצל רב הונא שהרבה בעשיית צדקה וחסד, וכפי שאומרת הגמרא בתענית (כ:), שרבא ביקש מרפרם בר פפא שיספר לו מאותם המעשים טובים של רב הונא. והשיב: ממעשיו בצעירותו איני זוכר, אבל ממעשיו בזקנותו אני זוכר. בכל יום מעונן היו נושאים אותו באפריון של זהב והיה מסייר בכל העיר, וכל כותל שהיה רעוע היה סותרו, כדי שהרוחות והגשמים לא יפילוהו על בני האדם. ואם אפשר היה לבעלים לממן את בניית הכותל מחדש, היו בעליו בונים אותו. אולם אם לא היה אפשר

מובא במדרש שיר השירים על הפסוק "עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבוא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו" וז"ל: אמר רב הונא בשם רבי יהושע ב"ר בנימין בר לוי, לפי שבעולם הזה כשרוח דרומית מנשבת אין רוח צפונית מנשבת, וכשרוח צפונית מנשבת אין רוח דרומית מנשבת, אבל לעתיד לבא הקב"ה מביא רוח ארגסטים לעולם ומנהג שתי הרוחות כאחת ושתייהן משמשות הה"ד "אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי". ע"כ. והוא מחוסר ביאור, מה תועלת תצמח מזה שינשב שתי הרוחות ביחד ומה שייך זאת לפסוק עורי צפון?

אלא אומרת הגמרא בבבא בתרא (כה:), הרוצה להחכים ידדים להעשיר יצפין (היינו, בעמדו בתפילה) וסימנך שולחן בצפון ומנורה בדרום. והנה רוח צפונית מסמלת על עשירות והצלחה בענייני העולם הזה ורוח דרומית היא החכמה וההצלחה המביאה לעולם הבא. והנה בעולם הזה מי שיש לו עשירות אין לו חכמה ותורה, ומי שיש לו חכמה ותורה אין לו עשירות ואין זוכה לשני שולחנות. וכפי שמרחיב בזה המדרש (תנחומא פרשת נח סימן ג' שלא תמצא תורה שבעל פה במי שמבקש עונג העולם. והתוס' בכתובות קד. מביאים בשם המדרש: עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו. ע"כ. וכ"פ הרמב"ם פ"ג מהלכות ת"ת ה"ב. והש"ע י"ד סימן רמ"ו סעיף כ"א "אין דברי תורה מתקיימים במי שמתרפא עצמו עליהם ולא בלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליה, ומצטער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ותנומה לפעפעי". וכמעשה דרבי אלעזר בן ערך בשבת קמז: ששכח תלמודו מאחר שהלך למקום של תענוגי העולם הזה).

אבל לעתיד לבוא אינו כן שאז יתן ה' לכל אחד ואחד חכמה וגם עשירות. וזהו אמרו, בעולם הזה כשמנשבת רוח צפונית היינו עשירות לא מנשבת רוח דרומית, היינו חכמה. וכשמנשבת רוח דרומית, היינו חכמה, אין מנשבת רוח צפונית היינו עשירות, אבל לעתיד לבוא הקב"ה מביא רוח ארגסטים ומנהיג שתי הרוחות ביחד, יתן לכל אחד חכמה ועשירות ולא יזיק אותם מאומה.

ומצינו בשבת (נג:) "כל הזהיר בקידוש היום זוכה וממלאין לו גרבי יין" והכוונה היא "יין המשומר" שהוא בחינת עוה"ב ועל זה נאמר בתהילים (לא, כ) "מה רב טובך אשר צפנת ליראיו". ורב הונא, כיון שמסר עצמו לקיים מצות קידוש היום, זכה לבחינת עולם הבא, אשר שם מתקיימת תורה וגדולה יחדיו, ומעתה העשירות אינה נוגדת את חכמתו, ויכול לקבל עשירות.

עוד יש לפרש מדוע זכה רב הונא לעשירות, כתב התוספות יום טוב (ברכות פרק ז משנה ג) וז"ל: ויש עוד שינוי בנוסחי אלו הברכות זו מזו, דבברכת הזימון תקנו "אלהינו" ובברכת התורה "ה", אמנם זה מבואר, כי המזון הדין נותן לכלכל את ברואיו, ולפיכך תקנו זה השם שהוא מדת הדין והוראתו אלהות ואדנות. אבל התורה לא נתנה אלא בחסדו, כדאמר (ישעיה מ"ב) "למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר", כי איזה שורת הדין הנותנת להודיע דרכיו ומשפטיו לברואים, והרי לא עשה כן לכל עובדי כוכבים שהם גם כן ברואיו. ולפיכך תקנו בברכת תורה שם זה שהוא מידת הרחמים. ע"כ.

נמצא כי הקב"ה חייב לזון ולפרנס את בריותיו, כפי המידה שהם צריכים, אבל עשירות היא למעלה מהצורך ופטור. אולם כאשר רב הונא שמגודל עניותו ודאי היה פטור מלקדש על יין, ודי היה לקדש על הפת, אולם בכל זאת, עשה לפניו משורת הדין ומישכן את אבנטו, כדי לקנות יין ולקדש עליו כמצות חכמים, לכן בירכו רב בעשירות ונתקיימה ברכתו.

מטעם זה מצינו במועד קטן (כה.) שרבא ביקש את חכמתו של רב הונא ואת עשירותו של רב חסדא, ומדוע לא ביקש את עשירותו של רב הונא, אלא שרב חסדא השיג את עשירותו על ידי שהיה נוטל ידיו עם הרבה מים כמבואר בשבת (סב:), הנהגה שכל אחד

יכול לאמצה ולזכות לעשירות, לא כן רב הונא שעשה מעשה של מסירות נפש, והנהגה זו לא כל אחד יכול לאמץ.

ג.

הגמרא במסכת ביצה (כא.) מביאה (ומעשה דומה לזה מובא בחולין קכד:), שאחר שרב הונא סיים את דרשתו ביום טוב בא רב אויא סבא והקשה לרב הונא קושיה, ורב הונא השיב לו: עורבא פרח (עורב הפורח למעלה השיאו לדבר אחר, רש"י). כשיצא רב אויא שאל רבה בנו של רב הונא את רב הונא: לאו היינו רב אויא סבא דמשתבח ליה מר בגויה דגברא רבה הוא? השיב לו רב הונא: ומה אעשה? אני היום (שיר השירים ב', ה) "סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים", ובעא מינאי מלתא דבעיא טעמא (וכתב רש"י: יו"ט הוא ודרשתי לרבים וחליתי מטורח הדרשה וקורא אני עלי סמכוני באשישות הביאו לי סעודה ואסעוד. דבעיא טעמא, וצריך אני להרהר ולעיין בה).

וכבר עמדו המפרשים, מדוע נקט רב הונא לשון "עורבא פרח" שהוא לשון מגונה, ולא לשון יונה וכדומה?

ונראה בהקדם מה שמצינו בעניינו של רב הונא, כפי המובא בפסחים (קא:), ואף רב הונא סבר אין קידוש אלא במקום סעודה, דרב הונא קדיש ואיתעקרא ליה שרגא ועיילי ליה למניה לבי גנניה דרבה בריה, דהוה שרגא וקדיש וטעים מידי. ע"כ. כלומר, רב הונא בתחילה היה בביתו ורצה לקדש ולאכול בביתו, אלא שנפל הנר וכבה ולכן העלו את כליו "לבי גנניה דרבה בריה", היינו, לבית חופת רבה בנו. נמצא, כי רק מחמת ההכרח הגיע רב הונא לסעודת החתונה של בנו, ולכתחילה כלל לא התכוון להימצא שם ומדוע (וכבר עמד בזה בספה"ק שם משמאל)?

מספרים שבסעודת שבע ברכות של ר' שלמה בנו של הגר"ח קנייבסקי שליט"א שמעו את רבי חיים שנאנח ואומר: החובות החובות. שמע זאת מחותנו הגאון רבי מאיר הוניגסברג ונרעש איזה צער גדול יש לרבי חיים מהחובות... ניגש המחותר אל רבי בערל ויינטרוב החברותא של הגר"ח כמה עשרות שנים קודם, ובקשו לברר אצל רבי חיים מה בדיוק מטרידו ומדאיגו, ושיוכלו להסתדר וכו'. ענה לו רבי בערל, אתה עוד לא מכיר את רבי חיים? זה לא יכול להיות חובות של כספים, הוא הרי לא מכיר כמעט צורת מטבע, הוא לא מעורב בסידורי החובות ... בא ותשמע מה הוא מסביר. כך ניגשו השניים לרבי חיים ושאלוהו ממה הוא מוטרד, איזה חובות יש לו, השיב רבי חיים: מתבזבז כאן הזמן, עוד לא סיימתי את הירושלמי של אתמול, ולא התחלתי עם המדרש של היום, וגם בבבלי חסרים לי כך וכך דפים...

ומאותו ענין מסופר על הגר"ש אלישיב זצ"ל באותו יום שישי כשלבש הגר"ש את מעילו העליון כשהתכוונו לנסוע לבני ברק לשבת האופרוף של חתנו הגדול הגר"ח, נאנח ומלמל: "צער גידול בנים" ... שמע זאת אחד מחבריו מ"אוהל תורה" ואמר לו: זה צער? זה נחת! אבל לרבינו שינוי מסדרי לימודו וביטולם לרגל שמחה, היה זה צער משמש בערבוביא עם השמחה והנחת.

לכן גדולי ישראל נמנעו מלבוא לשמחות, ואף לשמחות של קרוביהם, כמו שמסופר על הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל שלמד בשיבתו של החפץ חיים בראדין, והגיע אליו מברק מביתו שנולד לו בן למזל טוב, סיפר הרב מפונבז' שלמד אתו יחד בחברותא אף שלא הפסיק אז ללמוד אמר בין כך ובין כך אעשה שליח על מצות מילה אסדר הכל במכתב. כך היו לומדים תורה גם בדור הקודם בצמאון כה רב שאפילו רגע שמחה לא היו מוציאים אותם ממשנתם הקבוע להם (ועי' בשו"ת מהרש"ג חלק ב' סימן קכ"ה, אף על פי שמצוה רבה לילך לסעודת מצוה כגון חתונה או ברית מילה, לדעתי לא נאמר זה "אלא במקום חשש שלא יהיה שם מנין בלעדיו" הא לאו הכי אין לך מצוה רבה מלישב בביתו ולעסוק בתורה ולידע הדינים וההלכות שצינו הקב"ה בכל פרטיהן וכמבואר ביו"ד סי' רמ"ו שמצוה שאפשר לקיים על

ידי אחרים אין לבטל תלמוד תורה בעבורה. ע"ל. וכן פסק בשו"ת יביע
אומר ח"ד סימן י"ט).

בזה מתבאר הטוב הנהגתו של רב הונא שנמנע מלהגיע
לסעודת הנישואין של בנו, כי לחופה שהיה מוכרח ללכת הוא
אכן השתתף (כפי המתבאר מהסוגיא במגילה כז:), אולם בסעודה
שכבר אין צורך בהשתתפותו הרי שהדבר גובל בביטול תורה, לכן
העדיף להישאר בביתו.

והנה מצינו כי העורב הוא סמל האכזריות על בניו. וכפי שאומרת
הגמרא בעירובין (כב.) על הפסוק "שחורות כעורב", במי אתה
מוצא תורה? במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו
כעורב.

על פי זה יש לומר, כשניגש רב אויא לאחר דרשתו של רב הונא
והקשה את קושייתו, השיב לו: "עורבא פרח", אותה הנהגה
שראית בי שהתנהגתי כעורב כלפי ילדי ונמנעתי מלהגיע לסעודת
החתונה, פרח והלכה, ולכן ממהר אני לערוך את סעודת יום
טוב יחד עם ילדי.

ד.

הגמרא בגיטין (סב.) מביאה: רב הונא ורב חסדא הוו יתבי, חליף
ואזיל גניבא. אמר ליה חד לחבריה: ניקום מקמיה, דבר אוריין
הוא. אמר לו: ומקמי פלגא ניקום (רש"י: חולק על החכמים
שהיה מצערו למר עוקבא שהיה אב בית דין)? אדהכי אתא איהו
לגבייהו, אמר להו: שלמא עליכו מלכי, שלמא עליכו מלכי.
אמרו ליה: מנא לך דרבנן איקרו מלכים? אמר להו דכתיב (משלי
ח' ט"ו) "בי מלכים ימלוכו וגו'". אמרו ליה: ומנא לך דכפלינן
שלמא למלכי? אמר להו: דאמר רב יהודה אמר רב מנין שכופלין
שלום למלך שנאמר (דברי הימים א', י"ב, י"ט) "ורוח לבשה את
עמשי ראש השלישים וגו'". אמרי ליה: ליטעום מר מיד. אמר
להו: הכי אמר רב יהודה אמר רב: אסור לו לאדם שיטעום כלום
עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר (עקב י"א, ט"ו) "ונתתי עשב בשדך
לבהמתך" והדר "ואכלת ושבעת". ע"כ.

ולכאורה יש לעיין, דהא קיימא לן (י"ד סימן רמ"ד סעיף ח') ששני
תלמידי חכמים ששווין, אין אחד צריך לקום מפני חברו. ומדוע
רצו לקום בפני גניבא?

אלא מובא בבבא מציעא (לג.): אמר עולא, תלמידי חכמים
שבבבל, עומדין זה מפני זה וקורעין זה על זה. ופירש רש"י: כדין
תלמיד לרב, לפי שהיו יושבין תמיד בבית המדרש יחד ומקשין
ומפרקין וכולם למדים זה מזה. ע"כ. נמצא כי תלמידי חכמים של
בבל היו מחמירים על עצמם ועומדים אף בפני חבריהם. ומצינו
כי רב הונא מכונה על שם בבל: "רב הונא בבליאה" (כתובות קו.),
וכן "רב הונא דמן בבל" (ברכות מו.). וכתענית (כג:) נקרא: "חסיד
דבבל". וזאת משום, שהיה מחמיר לקום בפני חבריו תלמידי
החכמים, כמנהג בבל.

ויש להוסיף ולומר, כי חכמי בבל החמירו על עצמם לקום בפני
חבריהם, כי מובא בשם האר"י הקדוש (כן הביא בספר מנהגי קומרנא
אות קנ"ו) שסגולת פירות ארץ ישראל להביא ליראת שמים,
ממילא בני בבל שהיתה חסרה להם מעלה זו של אכילת פירות
ארץ ישראל, חיפשו סגולה אחרת המועילה ליראת שמים, והיא
לקום בפני תלמידי חכמים (כן כתב החיד"א בנחל קדומים פרשת
קדושים בשם ספר חרדים, יע"ש).

ה.

הגמרא בכתובות (קו.) מביאה: מבי רב הונא הווי פיישי תמני מאה
רבנן רב הונא הווי דריש בתליסר אמוראי כי הווי קיימי רבנן
ממתיבתא דרב הונא ונפצי גלימיהו הווי סליק אבקא וכסי ליה
ליומא (מאפיל את החמה והיה ניכר בארץ ישראל) ואמרי
במערא: קמו ליה ממתיבתא דרב הונא בבליאה.

ונראה לבאר את דברי הגמרא על פי מה שכתב רבינו יוסף חיים
בספרו בן יהוידע (מגילה ו:): על דברי הגמרא שם "יגעתי ומצאתי
תאמי". וז"ל: הטעם כי הש"ת נתן התורה סתומה וחתומה
בכמה עזקין, שצריך יגיעה רבה כדי למצוא דברים הגנוזים בה,
כדי שלא יהיו לומדים התורה דרך טיול, אלא לומדים מרוב
אהבתם אותה, כי הלומד דרך טיול אינו רוצה ליגע ולהטריח
עצמו, אך הלומד מאהבתו אותה הוא יגע הרבה, כדי להשיג הגנוז
בקרבה, וזהו המבחן. ע"כ.

ומתבאר כי רק הלומד תורה מתוך אהבתו אליה, הוא מסכים
לעמול ולרדת לעומקה של התורה. וכן היה בישיבתו של רב
הונא, שהיו לו "תליסר אמוראי" בנימטריא "אהבה", שהלימוד
שם היה מתוך אהבת ה', ומשום כך היו יגעים ועמלים בתורה, עד
שהיה עולה אבק ממקומם, הרומז על עמל התורה והיגיעה בה.

והנה דרשו חז"ל (סנהדרין כד:): "במחשכים הושיבני כמתי עולם",
אמר רבי ירמיה: זה תלמודה של בבל. משום כך מסיימת הגמרא
דנן: "אמרי במערבא" היינו בארץ ישראל, "קמו ליה ממתיבתא
דרב הונא בבליאה", שרק בתלמוד בבלי יש צורך בעמל ויגיעה
כעין זה, מחמת שתלמוד זה הוא בחינת חושך ומצריך עמל
ויגיעה.

ו.

הגמרא בברכות (ה:) מביאה מעשה: רב הונא החמיצו לו ארבע
מאות חביות יין. נכנס אצלו רב יהודה אחיו של רב סלא חסידא
וחכמים, ויש אומרים, רב אדא בר אהבה וחכמים, ואמרו לו:
"לעיין מר במיליה". כלומר שיעיין אדוני במעשיו.

ומדייקים המפרשים מדוע נקטה הגמרא לשון "במיליה" שהיה
צריך לומר "במעשיו". ובספר פנינים יקרים (עמ' ק"ט) הביא מספר
כתר ראש, שקודם לכן מביאה הגמרא את דברי רב הונא שאמר,
אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו. ולכן אמרו לו,
לעיין מה "במיליה", דהיינו בדבריו של עצמו שאמר יפשפש
במעשיו.

אמר להם: וכי חשוד אני בעיניכם? אמרו לו: וכי חשוד הקדוש
ברוך הוא שעושה דין בלא דין? אמר להם: אם יש מי ששמע
עלי דבר - יאמר.

אמרו לו: כך שמענו שאינך מעניק לאריס (פועל המקבל משכורת
בחלק מסויים מתנובת השדה) חלק בעצי הגפן הנזמרים. הוא
אכן מעניק לו פירות, אבל לא זמורות עצים כפי שמגיע לו.

אמר להם: וכי משאיר הוא לי דבר ממנו?! הלא גונב לו את כולו
(ויש לציין שסתם אריס גנב הוא וכדמצינו גם אצל אריסו של אביי במסכת
חולין דף ק"ה ע"א שאביי תפס את האריס שלו גונב עצים משדותיו,
כיער"ש).

כלומר, טיעונו של רב הונא טבעי וצודק. הפועל הזה גונב ממנו
יתר על חלקו. כשהוא מונע מאריסו את חלקו בזמורות - הרי אין
הוא אלא מחזיר לעצמו מעט ממה שגנב ממנו זה. בכל מאודו
יודע וחש רב הונא שהוא נוהג באריסו כדין. אולם עונים לו על
כך חכמים: זהו שאומרים האנשים: 'לאחר הגנב גנוב, ואת הטעם
- טעם' (ובהגהות כסף הקדשים על הש"ע, העיר, כי על אף דקיימא לן
כרב נחמן בב"ק כז: דעביד איניש דינא לנפשיה, אולם לרב הונא לא היתה
ידיעה ודאית שהאריס גנב, אלא על פי אומדנא נהג). אמר להם: מקבל
אני עלי שאני נותן לו. יש אומרים, חזר החומץ והפך ליין. ויש
אומרים, התייקר החומץ ונמכר בדמי יין.

ואולי משום כך דרש רב הונא במסכת ראש השנה (יז רע"ב) רב
הונא רמי כתיב (תהילים קמ"ה, י"ז) "צדיק ה' בכל דרכיו" וכתב
"וחסיד בכל מעשיו"? בתחילה צדיק (משפט אמת, רש"י). ולבסוף
חסיד (נכנס לפניו מן השורה, רש"י). והיינו, שראה רב הונא
כיצד מן השמים בתחילה התנהגו עמו בצדק ובמשפט שהוא

נענש על חטאיו. אולם לאחר שעשה תשובה ותיקן מעשיו, הרי שהקב"ה התנהג עמו לפנים משורת הדין וחזר החומץ ונעשה לין או שהתייקר.

והנה אם נשים לב שנענש רב הונא, בדבר שמבחינה סגולית כלל לא היה צריך להיות לו, שהרי קיימא לן מי שהוא ענוותן אין יינו מחמיץ (בבא בתרא צח. ועיין שם בפירוש רשב"ם, וכן כתב הגר"ח פאלאגי ז"ל בספר עיני כל חי דף כ"ח ע"א משם הירושלמי וכן כתב בנו ביפה ללב חלק ג' דף ק"ל ע"ג). ורב הונא ענוותן היה שהרי היה חסידא דבבל (תענית כג:) וקיימא לן ענוה מביאה לידי חסידות (עבודה זרה כ:), ובכל זאת החמיצו לו ארבע מאות חביות של יין, כדי שלא יתלה זאת בדברים טבעיים, אלא יפשפש במעשיו.

עוד יש לפרש, על פי מה שמצינו בחולין (ק"ב) בענין שאסור לחתוך בשר לאחר צליה משום המוהל שיוצא ממנו, והגמרא מפרטת כל אמורא מה היה עושה, אם הזדמן לו לחם כעין זה. ששמואל היה משליכו לכלבים, ואילו רב הונא היה נותן זאת לשמשו. ומסבירה הגמרא, משום שלדעתו הלחם הזה מותר מבחינה הלכתית, אלא שנמנע לאכול זאת משום "דאנינא דעתיה" - היה אסטניס. ולפי זה יש לומר, שלכן נענש שהיין שלו החמיץ, היינו דוקא המאכלים שלו, שכן לאדם אחר אולי אין זה כל כך עונש, כי יכול ליהנות ממנו בדוחק, לא כן מי שהוא איסטניס וחשוב לו טעם היין, ובכך רמזו לו מן השמים שהיה זה עונש עבורו.

האדם בעולם הזה דומה לאריס אשר תפקידו "לעובדה ולשומרה", כשחוטא האדם ומשתמש בעולם הזה הרי הוא דומה לאריס שגונב, ולכן רב הונא שלקח מן האריס, בזה דוקא דקדקו עמו מן השמים, כי בשמים נוהגים מידה כנגד מידה, וידקדקו עם ישראל שגונבים מן הקב"ה. ומי אשר יכול להעיד על עצמו שאינו חוטא וגונב מן בורא העולם.

על פי זה יש לומר, כפי שהוזכר לעיל רב הונא היה מרבה בנתינת צדקה, וזאת על פי מה שכתב בספ"ק תפארת שלמה (תחילת פרשת ואתחנן) שמה שמצינו כי מלאכי החבלה אשר נבראו מחטאיו של האדם, באים ויונקים את דברי התורה והמצוות של האדם החוטא, הוא מדין שעבודא דרבי נתן, דשינינו (בבא מציעא עה:), מנין לנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו מנין שמוציאים מזה ונותנין לזה? תלמוד לומר "ונתן לאשר אשם לו", והיינו לפי שעל ידי העוונות והחטאים בורא האדם מלאכי חבלה אשר זקוקים לחיותם את המצוות, ובאים גובים את חובם קודם לאדם.

אולם בספ"ק נועם מגדים (פרשת צו) מחדש, שכשאדם נותן צדקה הרי זה לכאורה מממונו של בורא עולם, אולם הקב"ה מזכה לו ונותן לו אותן מתנה, כדי שיקיים בהן מצוות צדקה.

לפי זה יש לומר, שכל כוחם של מלאכי החבלה לקחת את השפע הבא מן התורה והמצוות מדין שעבודא דרבי נתן, זהו רק בדברים השייכים לאדם, אבל מצות צדקה אשר מן הדין אין המעות שייכים לו כלל, אלא שעשאן הכתוב כאילו הם ברשותו, א"כ הדין נותן שלא יהיו למלאכים חלילה כל שליטה על כך.

לכן, רב הונא מגודל ענוותנותו ושלולתו חשש שמא מחמת שלקח מן האריס את חובותיו, גם מלאכי החבלה יקחו ממנו את השפע הבא לו מן התורה והמצוות, לכן היה מרבה בנתינת ועשיית צדקה, אשר לפחות על שפע זה לא תשלוט יד זרים.

משום כך היה רב נחמן מרבה לו לקרוא לו בשם "גנב".

כפי שמובא במסכת בבא בתרא (קלג:): אמר רב הונא: שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר, רואין, אם ראוי לירשו - נוטלן משום ירושה, ואם לאו - נוטלן משום מתנה. אמר ליה רב נחמן: גנבא גנובי למה לך?

תוכחה כזו שהוכיח רב נחמן את רב הונא מצינו גם במסכת יבמות (צא): נישאת שלא ברשות וכו'. אמר רב הונא אמר רב: הכי הלכתא. א"ל רב נחמן: גנבא גנובי למה לך? אי סבירא לך כרבי שמעון, אימא: הלכה כרבי שמעון, דשמעתין כרבי שמעון קאזלה". וגם במסכת כתובות (יט): אמר רב הונא אמר רב: מודה בשטר שכתבו - אין צריך לקיימו. א"ל רב נחמן: גנבא גנובי למה לך? אי סבירא לך כרבי מאיר, אימא: הלכה כרבי מאיר.

ולאור דברינו יש לפרש, רב הונא שהיה מרבה לתת צדקה ומסביר משום שחושש הוא שמא מלאכי החבלה לוקחים את השפע המגיע לו, ולכן רוצה הוא לגנוב מהם זאת חזרה, לכן היה רב נחמן משתמש אצלו בלשון של גניבה.

עוד יש לדון, הכיצד נהנה רב הונא מהחומץ שחזר ונעשה יין, והרי זה מעשה ניסים, וקיימא לן שאסור להנות ממעשה ניסים. והמקור לזה, במסכת תענית (כד) במעשה דאלעזר איש ברתא, שנתן את כל נדונית בתו כדי להשיא בהם יתום ויתומה, ובזוז שנשאר לו קנה בהם חטים והניחם באסם התבואה, ואירע נס וכל האסם נתמלא בתבואה עד שלא היה ניתן לפתוח את דלת האסם. וכשבתו סיפרה לו מה שקרה, אסר עליה את החטים כהקדש ושלא יהיה לה בהם חלק אלא כאחד מעניי ישראל. ופירש רש"י, משום דמעשה ניסים הוא ואסור לאדם להנות ממעשה ניסים כדאמר לעיל (כ:), ואם עושין לו נס מנכין לו מזכויותיו. וכן שם בתענית (כג:), סיפר מרי ברה דבת שמואל, שראה על שפת הנהר מלאכים שנראו כמו מלחים שהביאו חול ומילאו בהם את הספינות, ומהחול נעשה קמח ובאו כולם לקנות, ואסר להם רב יהודה לקנות מקמח זה, דמעשה ניסים הוא.

ואם כן כיצד נהנה רב הונא ממעשה ניסים?

ואולי יש לומר, שרב הונא סבר שמותר להנות ממעשה ניסים, שכן מצינו בתענית (כ:), שלרב הונא היה יין בבית רעוע, וחשש להיכנס לבית לפנות את היין שמא יפול הבית. לכן הכניס את רב אדא בר אהבה לבית, והאריך לדון עמו בדברי תורה עד שגמר לפנות את היין. לאחר שיצא רב אדא בר אהבה נפל הבית. הבין רב אדא בר אהבה והקפיד, משום שסבר לה כי הא דאמר רבי ינאי, לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר, עושין לי נס, שמא אין עושין לו נס. ואם תימצי לומר עושין לו נס, מנכין לו מזכויותיו.

נמצא כי רב הונא שהכניס את רב אדא בר אהבה למקום סכנה, משום שסבר שמותר לסמוך על הנס ואין מנכין לו מזכויותיו, ולכן יכול היה להנות ממעשה הניסים שנהפך החומץ לין.

ויש לתת טעם מדוע סבר רב הונא שניתן לסמוך על הנס ולהנות ממנו, על פי מה שכתב רבינו יוסף חיים בספרו בן יהוידע (תענית כה). על מעשה ברבי חנינא בן דוסא שראה את בתו עצובה בערב שבת. אמר לה: "בתי מדוע את עצובה?", אמרה לו: "כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן, והדלקתי ממנו אור לשבת". - אמר לה: "בתי, מה אכפת לך? מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק". תנא: היה דולק והולך כל היום כולו, עד שהביאו ממנו אור להבדלה.

לכאורה קשה, דמתוך דבריה משמע שהיא הדליקה את החומץ בטעות, והוא אכן דלק והאיר, וא"כ מדוע היתה עצובה? עוד קשה, איך אמר לה "מה אכפת לך", והרי אסור ליהנות ממעשה ניסים?

וביאר רבינו יוסף חיים ז"ע: שישנן שתי הנהגות אצל הקב"ה, יש הנהגה בשם "אלקים" שהיא בדרך הטבע. ויש הנהגה בשם הו"ה, הפועל למעלה מן הטבע ומצדו אין הפרש בין דבר טבעי לדבר שאינו טבעי. ישנם צדיקים שהם בבחינת הו"ה, אצלם הקב"ה עושה ניסים נפלאים שהם נגד הטבע, אך אינו מנקה להם

מזכויותיהם, כי הם בבחינת הוי"ה שאין אצלם הבדל בין נס לטבע, ומה שנאמר "מנקים מזכויותי", זהו לאדם פשוט ורגיל שאצלו פועלת בחינת "אלקים", אז כל דבר שהוא היפך הטבע חשוב אצלו לנס.

בתו של רבי חנינא ראתה שנעשה לה נס גדול שהחומץ דלק והאיר נגד הטבע, והיתה עצובה משום שחשבה שעל נס גדול כזה ינקו לה הרבה מזכויותיה. אמר לה ר' חנינא: "מה אכפת לך", כלומר, אצלנו אין ניקוי זכויות משום שכל הנהגתנו היא ע"י שם הוי"ה ברוך הוא שאצלו אין הפרש בין נס לטבע. לגבינו הדלקת החומץ היא כמו הדלקת השמן, ומי שאמר לשמן שידלק יאמר לחומץ וידלק, כי מבחינתנו אין בזה שום הבדל.

וכיצד רבי חנינא בן דוסא הגיע לכך?

התשובה היא, היות ובכל ימות השנה כשראה רבי חנינא שמן דולק התפעל והתרגש מנפלאות ה' וראה בטבע זה נס, ולכן לא הבין שנצרך יותר נס כדי שידלק החומץ, לפי שרבי חנינא בן דוסא אמונתו בבורא היתה קבועה בליבו לאמר: הרי גם שמן שדולק זהו נס גמור אחר שנעשה זאת מגזירתו יתברך לצורך הבריאה, ואם כן למה נצרך יותר נס לחומץ שידלק, וכי בשביל שבשמן הדולק הורגלנו ובחומץ לא הורגלנו ישתנה הדבר מעצם הפלא של הבריאה.

לעומת זאת שאר בני אדם שאינם מתפעלים ומתרגשים משמן הדולק ונחשב אצלם הדבר כטבע, ואילו חומץ נחשב לנס חריג - אינם ראויים לנס כזה, ולכך רבי חנינא שבדק באמונה זו דלק לו החומץ, כיוון שלגביו אינו נחשב שנעשה לו נס, כיון שהנהגתו של רבי חנינא לראות את השמן הדולק לא פחות נס מחומץ הדולק ותרוויחו כהדדי לגביה.

ולכך גם אין ניסים גלויים לרוב בני האדם, כי התייחסותנו לנס היא אחרת מהתייחסותנו לטבע, יש לנו התפעלות מנסים ואילו מהנהגתו הטבעית של הבורא איננו מתפעלים, לכן מאחר שאיננו ראויים לכך שישתנה הטבע עבורנו, איננו זוכים לנס, אולם רבי חנינא בן דוסא שראה הכל בשווה, ראוי היה שיעשה לו נס, ואף שאין דרכו של הקב"ה לעשות נסים בחינם, וזה יחשב לכאורה כחנם, כי מה בכך שערב שבת אחד לא יאה בביתו נר דולק, נר דולק זה הרי מצוה - ואנוס רחמנא פטריה, אולם זכה לזה כיון שלגביו לא נחשב שנעשה לו נס כיון שמצדו אין הוא רואה בדבר כנס יותר מאשר שמן הדולק. והנהגת הקב"ה עם האדם כפי מה שהוא.

וכבר היה מעשה באדמו"ר הזקן מטשורטקוב רבי דוד משה ז"ע שהתענין ושאל באחד הימים את מקורביו אנשי ביתו מה עלה בגורלו של איש פלוני מנכבדי עדת החסידים שהיה זקוק לישועה האם כבר נושע. השיבו לו המקורבים בשלילה, הלה טרם זכה להיושע, בהוסיפם שהסיכוי שתצמח לו ישועה קלוש מאד והנו כמעט מחוץ לדרך הטבע.

לשמע דבריהם נענה הצדיק ואמר: "אם טרם נושע סימן שלא היתה לאיש זה אמונה שלמה". ואף ביאר את כוונתו, שגבולות הטבע שקבע הקב"ה בעולמו מתכווצים ומתרחבים לפי מדת האמונה, שבאדם והמאמין האמיתי אפילו ישועה רבתי אינה נחשבת לגביו מחוץ לדרך הטבע, אלא זה דרך הטבע שקובע הקב"ה בעדו, ככל שאמונתו יותר חזקה ובהירה, כך יגדלו ויתרחבו יותר מימדי ההנהגה הטבעית שנועדה בשבילו.

ביתר הרחבה הביא ה"אוהב ישראל" מאפטה ז"ע ענין זה בשם המגיד הקדוש רבי מיכל מזלוטשוב ז"ע (פרשת נח): "תיבת אמונה יש בה שני פירושים, א' כפשוטו האמנת הדבר שבודאי יהיה כך, ועוד יש לומר, אמונה מלשון "ויהי אומן את הדסה", והוא לשון המשכה וגיודל. כי באמונה יש כח זה שעל ידה יומשך הדבר הזה ממקורו ויבוא, היינו על ידי שהוא מאמין בהש"ת ובוטח בו

באמונה שלימה על שום איזה דבר, אז נמשך הדבר ההוא ובא בשלימות".

הרבי מגרודז'סק זצ"ל מביא בספרו "בינת ישראל" רעיון דומה בשם הרבי רבי אלימלך מליז'ענסק ז"ע: "אם צריכים לעשות טובה לאדם מישראל, העיקר להגיעו לבחינת אמונה, ואז קרובה ישועתו לבוא. יוסף הצדיק כשהכין את ישראל לגאולה השביעים "פקוד יפקוד אלהים אתכם", ובדברים הללו החדיר בלבבות אמונה מוצקה שבודאי יגאלו, באמונה זו הם המשיכו על עצמם את הגאולה בפועל - וכך היא המידה בכל דור ודור.

עוד יש לתרץ כיצד נהנה רב הונא ממעשה ניסים, על פי מה שכתב בספר יד דוד (סוף מסכת תענית), דבנס לרבים כיון שלא שייך לומר דמנכין מזכויותיהם, ליכא איסורא, ומותר להנות ממעשה ניסים. והנה הניסים שנעשו לרב הונא, הן בברכות והן בתענית, היו אצל יינותיו, וכיון שהיה מרבה לחלק צדקה לעניים, הרי שנחשב ממונו כממון של רבים, ולכן מותר להנות ממעשה ניסים.

עוד יש ליישב על פי מה שכתב רבינו יוסף חיים בספרו בן יהודע (מגילה כז:), וז"ל: ונדוע כי הטוב שיבוא לאדם מכח תפילת הצדיק, לא יכנו מזכויותיו עבורו. ע"כ. והרי עשירותו של רב הונא באה בזכות ברכתו של רב, נמצא, כי אין חשש שינכו מזכויותיו, לכן יכול הוא ליהנות ממעשה ניסים.

ז. "הוין ליה בנים תלמידי חכמים"

איתא בשבת (כג:): אמר רב הונא הרגיל בנר הוין ליה בנים תלמידי חכמים, הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה, הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה, הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דרבי אבין נגרא חזא דהוה רגיל בשרגי טובא אמר תרי גברי ברברי נפקי מהכא נפקי מינייהו רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין.

ואכן הגמרא בשבת (ק"ט) מצטטת כל אמורא מה היה מקפיד לעשות לכבוד שבת קודש, ומביאה כי רב הונא היה "מדליק שרגי" היינו מדליק נרות, משום שלשיטתו הרי שזו סגולה לבנים צדיקים.

אלא שיש לדקדק בדברי רב הונא, שבשונה ממזוזה וציצית שאמר "זוכה" נקט לשון "הוין ליה". ונראה לומר, כי בא לחדש, לבל יחשוב האדם כי נרות שבת או חנוכה מסייעים רק לבנים העתידים לבוא, אולם אותם בנים שכבר נולדו וגדלו, ולא יצאו תלמידי חכמים, הרי שכבר אבד סברם ובטל סיכויים. ח"ו, אלא גם עבורם תועיל סגולת הנרות להשפיע עליהם לטובה.

כ"ג שבט:

יום זה הוא יומא דהילולא דהגה"ק רבי יעקב חיים ישראל בן שרה אלפייה זיע"א (אביו של בעל קונטרס היחיילי) שהבטיח שהאומר "פתח אליהו הנביא" וידליק נר לעילוי נשמתו ויבקש בקשה אחת, יתפלל עבורו בשמים.

שבת פרשת משפטים:

שב"ק פרשת משפטים מסוגל לתשובה ולתיקון חטא זה, כי מרומים בפרשת ענייני הנאולה, והוא השבוע האחרון של ימי השוכבים בשנה פשוטה, כי הוא גמר מתן תורה, שכתב בה שקבלו ישראל עליהם נעשה ונשמע וכל המשפטים כתובים בה (דברי יואל ח"ד קמ"ה).